

**การพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์
โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน
จังหวัดลำปาง**

**The Capacity Development and Creative Local Wisdom Innovation
from the Participation of Community Enterprise Group of
Mueangpan District, Lampang Province**

ธนกร สิริสุคนธ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ศักยภาพและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนา ศักยภาพวิสาหกิจชุมชน และหาแนวทางการจัดการ นวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตอำเภอเมืองปาน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีผลการดำเนินงานต่อเนื่อง ไม่น้อยกว่า 2 ปีขึ้นไป เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อบรรยายคุณลักษณะของ ข้อมูลที่ศึกษา ประกอบด้วย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำนวน ความถี่และร้อยละค่าเฉลี่ย รวมทั้งใช้วิธีการสนทนา

กลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเชิงลึกและการสังเกตแบบมี ส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางการจัดการ นวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์

ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพที่โดดเด่นซึ่งเป็น ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนา ศักยภาพวิสาหกิจชุมชน คือการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผลิตสินค้าหรือบริการ โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของคน ในชุมชน รวมทั้งการได้รับส่งเสริมจากภาครัฐในการ อบรมเพื่อยกระดับความสามารถด้านความรู้ในการ ดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ด้านแนวทางการจัดการ นวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วม ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จะสามารถกระทำได้โดยผู้นำ กลุ่มต้องสร้างความภาคภูมิใจในผลการดำเนินงานของ กลุ่มที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน เพราะ หากชุมชนได้รับประโยชน์จากการได้ร่วมกันทำงาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ

กลุ่ม โดยกลุ่มต้องแสดงความรับผิดชอบต่อลูกค้า ต่อ
 สาธารณะ และมีการวางเป้าหมายและทิศทางการ
 พัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยการต่อยอดภูมิปัญญา
 บนพื้นฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งการปรับใช้
 เทคโนโลยีในกระบวนการผลิต

คำสำคัญ : ศักยภาพ, นวัตกรรมภูมิปัญญา, การมีส่วนร่วม,
 วิสาหกิจชุมชน

Abstract

This research aim to study the capacity and factors that affected to community enterprise group development, also to finding the way to manage creative local wisdom by the participation of community enterprise group. The population in this research is community enterprise group leader of Mueangpan District who sampling by the purposive sampling which are community enterprise group that continuing to work more than 2 years. The method for data collective which are questionnaire and interview form with descriptive analysis were standard deviations, frequencies, percentage and means. Data collective with focus groups, in-dept interviews and participatory observation to identify the way to manage creative local wisdom innovations.

The research result showed that the outstanding capability as a part of community enterprise group by apply the local wisdom to produced both with product and service which

exchanged knowledge and experience on community people. Also to supported by the government to training for lift up ability about community enterprise group management, creative local wisdom innovation management with community enterprise group participation can be possible by the leader must proud in them group that has benefit both with them self and community as well. Because every part will has benefit together from the enterprise community group participation by responding to the customers to the public. Also to planning for enterprise community group development with cumulative the wisdom on community resources and apply technology in producing process.

Keywords: Capacity, Local Wisdom Innovations, Participation, Community Enterprise

บทนำ

ศักยภาพทางด้านการจัดการของชุมชนมีความสำคัญและมีผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องเริ่มจากการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน ซึ่งแนวทางหนึ่งในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน คือ วิสาหกิจชุมชน ซึ่งหมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นนิติบุคคลใน รูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่าง

ชุมชน ทั้งนี้เพราะวิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบธุรกิจ โดยชุมชน ที่มีสมาชิกเป็นเจ้าของปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านการผลิต การเงิน การตลาดและบุคลากร ซึ่งจะเป็นการสร้างรายได้และอาชีพให้กับชุมชน รวมทั้งช่วยยืดอายุรัยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์ แบ่งสุข ซึ่งกันและกัน โดยผ่านกระบวนการประกอบการของชุมชน

หน่วยงานภาครัฐได้มีการส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชน รวมกลุ่มผลิตสินค้าที่ได้จากทรัพยากรของชุมชน โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับความรู้ระดับสากล เน้นกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญ โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง โดยมีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2548) ครอบคลุมการส่งเสริมอย่างครบวงจร ซึ่งการส่งเสริมขั้นพื้นฐานของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือการให้ความรู้ในการนำทุนชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่าเหมาะสม อันได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิต และการร่วมมือกันในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ในระดับสูง จึงควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความต่อเนื่อง มีศักยภาพ ช่วยสร้างงานและรายได้ให้กับประชากรในท้องถิ่น

อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีวิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องมีความเข้มแข็ง แต่บางกลุ่มก็ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากการขาดประสบการณ์ การไม่มีกระบวนการด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่มสมาชิก รวมทั้งไม่มีการนำนวัตกรรมมาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ (วุฒิกิจ ปรากฏ, 2557)

จากปรากฏการณ์ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาทรัพยากรของท้องถิ่น ทุนเดิมของชุมชน ซึ่งเป็นศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน มุ่งเน้นศึกษากระบวนการหรือกลไกการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมกับความต้องการและสภาพของชุมชนในพื้นที่อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน
2. เพื่อหาแนวทางการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอเมืองปาน จำนวน 94 กลุ่ม คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่มีผลการดำเนินงานผ่านเกณฑ์การประเมิน และเลือกผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน เช่น ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กรรมการหรือเลขานุการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม 2557 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2558

3. ขอบเขตด้านเนื้อหามุ่งเน้นการศึกษา ศักยภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายปิด (Closed-ended Questionnaire) โดยแบ่งเป็น

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ ของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน ด้วยคำถามจำนวน 5 ข้อคำถาม มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ประเภทผลิตภัณฑ์

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับระดับของนโยบายและการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน การจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนและการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ส่วนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เกี่ยวกับศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน จากทรัพยากรและทุนเดิมที่มีอยู่ การสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ การใช้นวัตกรรมและการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2558 ถึง 28 ธันวาคม 2558 โดย

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามแจกให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอเมืองปาน จำนวน 125 ชุด ด้วยวิธีการสุ่มแจกอย่างง่าย (Simple Random Sampling) และเชิญผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนในอำเภอเมืองปาน มาร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. การหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สำหรับข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อแสดงถึงลักษณะของข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่าง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สำหรับข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจำนวนหนึ่ง ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและการจดบันทึก แล้วนำมาวิเคราะห์สรุปอุปนัย

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอเมืองปาน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 51-60 ปี สถานภาพสมรส วุฒิการศึกษา ระดับประถมศึกษา โดยส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจชุมชนประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย

ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายและการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ

แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะมีนโยบายและการส่งเสริมต่าง ๆ ไปยังกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการพัฒนา

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อยกระดับความสามารถด้านการดำเนินการ การเข้าถึงแหล่งทุนหรือการให้คำปรึกษา พบว่าระดับความคิดเห็นด้านนโยบายและการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับ 3.06 อยู่ในระดับปานกลาง โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการอบรมเพื่อยกระดับความสามารถของวิสาหกิจชุมชน รองลงมาคือด้านความรู้ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนและการส่งเสริมให้ไปศึกษาดูงานวิสาหกิจชุมชนต้นแบบตามลำดับ ส่วนการเดินทางไปยังแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาที่มาถ่ายทอดองค์ความรู้ที่กลุ่มต้องการทราบอยู่ในระดับน้อย

ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

การที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะพัฒนาหรือเติบโตได้นั้น จะต้องมียุปัจจัยหลายอย่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสามารถหรือความพร้อมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง การจัดการหรือการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ การเพิ่มความสามารถหรือสมรรถนะของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้สูงขึ้น เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชน การมีผู้รู้ ผู้ชำนาญภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญา การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผลิตสินค้าหรือบริการ เป็นต้น พบว่าระดับความคิดเห็นด้านศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับ 3.59 อยู่ในระดับมาก โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผลิตสินค้าหรือบริการ รองลงมาคือ การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชน และมีผู้รู้ผู้ชำนาญภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตามลำดับ

ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์

การใช้นวัตกรรมเข้าสู่การดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์หรือการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของวิสาหกิจชุมชน ผ่านการวางแผนในการปรับปรุงหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ การใช้นวัตกรรมเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่อย่างต่อเนื่อง การต่อยอดการผลิตสินค้าและบริการจากภูมิปัญญา การมีผู้นำ หรือคณะกรรมการที่รับผิดชอบด้านนี้ หรือการให้ความสนใจด้านการวิจัยเป็นต้น ซึ่งระดับความคิดเห็นด้านการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับ 2.53 อยู่ในระดับน้อย ด้านที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาเพื่อคิดค้นสิ่งใหม่ สะท้อนถึงการไม่ให้ความสำคัญด้านการวิจัยและพัฒนาของกลุ่ม

ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

การเปิดโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามารับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมประเมินผลการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนจนร่วมรับผิดชอบและร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งยังเป็นผู้ร่วมวางแผนงาน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมจัดการนวัตกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของวิสาหกิจชุมชน โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อให้เกิดความยินดีและภาคภูมิใจ รวมทั้งการได้รับประโยชน์จากการได้ร่วมกันทำงาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งระดับการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับ 3.86 อยู่ในระดับ

มาก ส่วนประเด็นมีความยินดีและภาคภูมิใจเมื่อผลการดำเนินงานของกลุ่ม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวท่าน และชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความภูมิใจที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ทำงานเพื่อส่วนรวม รองลงมาคือ ชุมชนได้รับประโยชน์จากการได้ร่วมกันทำงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ การมีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนหรือการดำเนินงานต่างๆ ของกลุ่มตามลำดับ

ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ด้านการพัฒนาศักยภาพซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในยุคปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันสูง ทั้งด้านการกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการพัฒนา การปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การกำหนดโครงสร้าง และการแบ่งหน้าที่ของคณะกรรมการ เป็นต้น ซึ่งระดับการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นด้านการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ระดับ 3.71 อยู่ในระดับมาก โดยความรับผิดชอบต่อลูกค้าอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือการกำหนดโครงสร้างและการแบ่งหน้าที่ของกรรมการและสมาชิกในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และการไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมตามลำดับ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

จำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งในอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จากเดิมเคยมีการดำเนินงานด้วยกันทั้งหมด 94 กลุ่ม แต่ด้วยการบริหารงานที่ไม่สามารถผ่านสภาวะวิกฤตและอุปสรรคต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่ผ่านไป ทำให้วิสาหกิจชุมชนอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีจำนวนสมาชิกกลุ่มที่ดำเนินการลดลง

อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันมีจำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และผ่านการประเมินเกณฑ์มาตรฐาน จำนวน 30 กลุ่ม ส่วนใหญ่มีที่ตั้งอยู่ในตำบลแจ้ซ้อนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.33 โดยมีความสัมพันธ์กับที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งมีพื้นที่การเดินทางหลักอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลแจ้ซ้อนคือ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพที่ได้รับความนิยมสูง เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก ทั้งน้ำตกแจ้ซ้อน น้ำตกแม่อย น้ำตกแม่ขุน ถ้ำผางาม ภูเขาที่มีดอกเสี้ยวบาน แอ่งน้ำอุ่น บ่อแช่น้ำแร่ เป็นต้น จึงส่งผลต่อการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการผลิตเพื่อจำหน่ายนักท่องเที่ยว

การจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์

การจัดการทางนวัตกรรมในมุมมองทั่วไป คือความสามารถในการเรียนรู้ ที่ต้องกระทำอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้วิธีการและผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับความต้องการมากที่สุด ไม่ได้เป็นแค่เพียงการลอกเลียนมาจากแหล่งหนึ่งแหล่งใด แล้วนำมาใช้โดยตรงเลยเท่านั้น แต่จำเป็นที่จะต้องรู้จักนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแต่ละสถานการณ์ให้ได้มากที่สุดอีกด้วย จะเห็นว่าจากประเภทผลิตภัณฑ์ที่วิสาหกิจชุมชนอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ผลิตและจำหน่ายในปัจจุบันประเภทผลิตภัณฑ์อาหาร เช่น แคนหมู ข้าวแต่น ข้าวกล้อง เป็นต้น ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเป็นวิถีชีวิตของชุมชน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา แต่ยังไม่มีการสร้างสรรค์ เพราะยังเป็นการผลิตแบบเดิม ๆ ที่เคยผลิตมาตั้งแต่อดีต ก็ยังคงทำการผลิตเช่นนั้น ทำให้แข่งขันในตลาดได้ยาก

ในด้านความคิดสร้างสรรค์ ที่เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ประเภทของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก พบว่ามีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ถูกผลิตขึ้นในเชิงพาณิชย์ที่ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้น เป็นสิ่งใหม่ในตลาดระดับจังหวัดลำปาง แต่บางอย่างกลับพบว่าเป็นการผลิตซ้ำหรืออาจลอกเลียนแบบจากผลิตภัณฑ์ในตลาดระดับภูมิภาค หรือระดับชาติ เช่น สร้อยคอ สร้อยแขน หรือของตกแต่งบ้านบางชนิด แต่ทั้งนี้ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวยังคงมีการใช้วัตถุดิบ ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจนผลิตภัณฑ์ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

นวัตกรรมที่พบเห็นในการดำเนินงานของกลุ่มเน้นไปในด้านนวัตกรรมกระบวนการ กล่าวคือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะมีกระบวนการในการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและการเพิ่มขีดความสามารถของการจัดการกลุ่มให้สูงขึ้น โดยใช้การลองผิดลองถูกและการเรียนรู้จากการลงมือทำด้วยตนเอง โดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำวิจัยและพัฒนา ตัวอย่างของนวัตกรรมกระบวนการนี้ เช่น ออกแบบวัสดุที่ใช้ตัดวัตถุดิบที่ให้ปริมาณการตัดเท่ากับจำนวนที่ต้องการ จึงสามารถสามารถลดเวลาในการนำวัตถุดิบนั้นไปซึ่งตวง โดยการจัดรูปแบบของวัสดุที่ใช้ตัดวัตถุดิบใหม่ซึ่งแต่เดิม ใช้อะไรก็ได้มาตัดแล้วนำไปซึ่งตวงอีกครั้ง ดังนั้นนวัตกรรมกระบวนการจึงส่งผลในด้านความรวดเร็วและประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้น จากเวลาที่ใช้สั้นลง

ทั้งนี้ความสามารถทางนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการสร้างและใช้ความคิดใหม่ในพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ เพื่อทำให้เกิดผลประโยชน์ในทาง

เศรษฐกิจแก่กลุ่ม ยังพบว่าเกิดขึ้นน้อย ไม่มีความสม่ำเสมอในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่เข้าสู่ตลาด กล่าวคือผลิตภัณฑ์หรือบริการของกลุ่มได้ผลิตตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มจนถึงปัจจุบัน และไม่มีกรวางแผนช่วงเวลาที่เหมาะสมของการจำหน่าย ซึ่งความสามารถทางนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ จะพิจารณาในลักษณะของความใหม่ ความเป็นเอกลักษณ์ และความ เป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ โดยพิจารณาได้ทั้งจากมุมมองของผู้บริโภคและของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น ทางด้านมุมมองของผู้บริโภคอาจพิจารณาจากคุณลักษณะ ของนวัตกรรม ความเสี่ยงในการใช้งาน ผลที่มีต่อพฤติกรรมของผู้บริโภค ส่วนสำหรับในมุมมองของผู้ประกอบการก็อาจพิจารณาจากระดับของเทคโนโลยีและกลยุทธ์ทางการตลาด ที่ใช้กับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของธุรกิจ ซึ่งยังไม่สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถดังกล่าว

อย่างไรก็ตามในการสร้างนวัตกรรมกระบวนการของวิสาหกิจชุมชนนั้น พบว่า มีบางกลุ่มที่สามารถสร้างนวัตกรรมกระบวนการโดยมีความสามารถในการปรับใช้เทคโนโลยีใหม่ และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่นำมาใช้ ในกระบวนการผลิต แต่ยังไม่สามารถทำได้ทุกกลุ่ม มีสาเหตุสำคัญมาจากสมาชิกในกลุ่มมีพฤติกรรมที่ปิดกั้นความสามารถนวัตกรรม กล่าวคือ การไม่ยอมรับสิ่งใหม่ หรือการกลัวในสิ่งที่กำลังจะมีการเปลี่ยนแปลง ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยส่วนใหญ่ไม่ได้ทำการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมโดยรวมของชุมชนว่ามีความเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลง และไม่ได้พิจารณาถึงความพร้อมของเงินทุนและบุคลากร โดยขาดการสร้างความเข้าใจกับทุกฝ่ายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตั้งแต่ระดับกลุ่มผู้นำจนถึงระดับสมาชิก เพื่อสร้างแนวทางในการปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการไม่

ยอมรับการเปลี่ยนแปลง โดยไม่มีการอธิบายหรือแจ้งให้สมาชิกในกลุ่มเห็นถึงประโยชน์ของนวัตกรรมที่มีต่อตนเองและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

การมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

จากการการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ที่ผู้สังเกตจะเข้าไปร่วมกิจกรรมบ้างตามสมควร เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้สังเกต รวมทั้งการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยที่ผู้วิจัยจะอยู่นอกวงผู้ถูกสังเกต ทำตนเป็นบุคคลภายนอก ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับผู้ถูกสังเกตเลย ขณะสังเกตผู้สังเกตอาจจะอยู่ในบริเวณเดียวกันหรืออยู่นอกบริเวณเหตุการณ์ที่สังเกตก็ได้ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนี้ก็มีทั้งแบบที่ผู้สังเกตรู้ตัวและไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกสังเกต พบว่าการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะมีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบเครือข่าย แม้แต่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 30 แห่ง ก็มีความเป็นเครือญาติกัน จึงทำให้มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน มีการทำงานร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากการขอความร่วมมือ หรือการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ การถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในด้านวัฒนธรรมสู่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น การทอผ้า การเย็บใบตอง การเล่นดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น

สภาพทางสังคมชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพบว่าชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ใช้ภาษาพูดเป็นภาษาพื้นเมือง(ล้านนา)ร้อยละ 80 ที่อาศัยอยู่ในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ทำไร่ข้าวโพด ถั่ว ทำสวนกาแฟและเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งหาของป่า และอีกร้อยละ 20 ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขายและรับราชการ โดยมีพื้นที่ทางการเกษตรอยู่รอบๆ ชุมชน และเหนือชุมชนขึ้นไปการดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงปีจะเป็นไปตามการประกอบอาชีพ คือในเดือนพฤษภาคม

จะเป็นฤดูของการเริ่มเพาะปลูกพืชไร่ การหว่านกล้าในนา การลงแขกดำนา (เอามื้อ) ช่วงเดือนกรกฎาคม ถึง สิงหาคม เป็นช่วงที่พืชไร่และข้าวกำลังเจริญเติบโต ชาวบ้านจะดูแลใส่ปุ๋ยและจะหาปลาเป็นอาชีพเสริมเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวคือในเดือนกันยายน ถึง มีนาคม ชาวบ้านจะมีการเอามื้อเก็บเกี่ยวพืชผล ช่วงเดือนเมษายน เป็นช่วงที่ว่างจากการดูแลไร่ นา เป็นเดือนแห่งความสนุกสนานรื่นเริงและทำบุญสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง)

ลักษณะของผู้นำกลุ่มในฐานะผู้ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม เป็นลักษณะแนวราบ คือส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนร่วมกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม ร่วมสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม ร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ร่วมกันรักษาภูมิปัญญาเดิม โดยผู้นำมีความสามารถในการประสานงานทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งมอบหมายงานให้กับสมาชิกได้อย่างเหมาะสม มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการผลิตสินค้าเพื่อให้เกิดมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์ ซึ่งได้มีกระบวนการเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างรายได้เสริมแก่สมาชิก ผลจากการถอดบทเรียนบทบาทของผู้นำวิสาหกิจชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สิ่งที่สำคัญคือ ผู้นำต้องเป็นผู้มีจิตอาสา ใช้หลักธรรมาภิบาลบริหารงาน

การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านมา มักเน้นผลิตหรือแปรรูปโดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้โดยไม่เน้นการพึ่งพาตนเอง วิสาหกิจชุมชนบางส่วนจึงวางเป้าหมายอยู่ที่การสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่ไม่สามารถเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้จากการทำงานร่วมกันของสมาชิกและลักษณะนิสัย

ความคิด ทักษะคิดของสมาชิกกลุ่มบางส่วนเห็นว่าการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเป็นรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพหลัก จะทำหรือไม่ทำก็ได้จึงขาดการทุ่มเทในด้านความคิดและส่วนใหญ่มักเป็นผู้ตามที่ดีหากผู้นำหรือประธานกรรมการกลุ่มให้ข้อเสนอแนะอย่างไร มักทำตามข้อเสนอแนะนั้นๆ จึงทำให้การประชุมของกลุ่ม ไม่มีข้อเสนอแนะจากสมาชิก ส่งผลให้สมาชิกไม่เห็นความสำคัญของการประชุมและการประชุมไม่สม่ำเสมอ

แนวทางการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการกลุ่ม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่มและชุมชน ซึ่งจากการศึกษาได้แนวทางการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ จากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถทำงานที่บ้านของตนเองได้ ซึ่งทำให้การย้ายถิ่นฐานในสังคมลดลงโดยมีคนรุ่นใหม่มาร่วมทำงานกับกลุ่มเพิ่มมากขึ้น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายมีโอกาสได้อยู่ดูแลบุตรหลานของตนเอง รวมทั้งยังสามารถดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวได้ดียิ่งขึ้น การดำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมยังคงสามารถถ่ายทอดจากรุ่นเก่าไปสู่รุ่นถัดไปได้ง่ายมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า โดยส่วนใหญ่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จะมีความสามารถและทักษะทางด้านการผลิตเป็นอย่างดี เพราะได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นพ่อแม่หรือรุ่นก่อนหน้า เป็นต้น เพราะการผลิตของวิสาหกิจชุมชน

จำนวนมากเกิดจากการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นที่มาจากความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประกอบอาชีพของท้องถิ่น ทั้งนี้ในพื้นที่อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ยังมีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยด้านพื้นที่เป็นชุมชนที่ยังมีป่าไม้ มีธรรมชาติที่มากด้วยสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิตสามารถนำมาผลิตเป็นอาหาร ยา ของใช้ต่าง ๆ ถ้าหากค้นให้พบคุณค่า สิ่งเหล่านั้นก็จะมีมูลค่า เช่น หญ้าแห้วหมู หญ้าคา หญ้าแพรง ซึ่งคนรุ่นใหม่เรียกว่า “วัชพืช” และพยายามทำลายด้วยสารเคมี แต่คนรุ่นเก่าสามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งของยาอายุวัฒนะ เป็นยาขับปัสสาวะ ลดความดัน ใช้แทนยาสมัยใหม่ได้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเหล่านี้จะหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่า แต่ก็ยังมีเหลืออยู่หากรู้จักค้นหามาประยุกต์และผสมผสานกับความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนต้องมีความร่วมมือร่วมใจกัน สามารถพึ่งพาอาศัยกัน ร่วมกันจัดการทรัพยากรให้นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้

ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น ทุกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ถูกขับเคลื่อนในระบบเศรษฐกิจ โดยใช้องค์ความรู้ การสืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา เพื่อสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อภาคการผลิต การบริการ การตลาด ซึ่งมีปัจจัยหลักมาจากความสามารถและทักษะพิเศษของบุคคล เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีกระบวนการนำเอาวัฒนธรรม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีมารวมเข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล โดยปรับประยุกต์ให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่น ซึ่งพบว่ากลุ่มวิสาหกิจ

ชุมชนยังคงใช้แนวทางการผลิตแบบเดิม โดยการสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดใหม่ของกลุ่มยังมีไม่มาก ซึ่งยังคงไม่เป็นที่ไปตามแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ ที่ต้องมีแนวคิดการขับเคลื่อนบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การสร้างสรรค์งานและการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งเสริมความรู้ของสังคมและเทคโนโลยีนวัตกรรม เป็นกิจกรรมที่เกิดจากการสร้างมูลค่าที่มาจากความคิดของมนุษย์

2. ด้านการพัฒนาคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากการศึกษาพบว่าคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอเมืองปาน มีจิตอาสาในการทำงานที่ดี มีความขยัน รับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเข้มแข็งและเป็นที่ศรัทธาของสมาชิกกลุ่ม โดยคณะกรรมการกลุ่มถือเป็นบุคลากรที่สำคัญในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอันที่จะนำพากลุ่มมุ่งไปสู่เป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งคณะกรรมการกลุ่มในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นคณะกรรมการแรกเริ่มตั้งแต่ก่อตั้งกลุ่ม ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงสูงวัย คือ อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ไม่พบการพัฒนาคณะกรรมการกลุ่มรุ่นใหม่อย่างเป็นรูปธรรม โดยกลุ่มต้องคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายและที่สำคัญคือ เป็นที่ยอมรับนับถือและสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในกลุ่มได้ และดำเนินการให้บุคคลเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการทำหน้าที่เป็นสมาชิกและพัฒนาหรือสืบสานหน้าที่ให้เป็นคณะกรรมการกลุ่มรุ่นต่อไปเมื่อคณะกรรมการกลุ่มรุ่นแรกหมดวาระ หรือมีอายุมากขึ้น

ในการพัฒนาคณะกรรมการกลุ่ม ยังพบว่ามีการดำเนินการที่เกี่ยวกับการพัฒนาความรู้ของคณะกรรมการในด้านต่าง ๆ ไม่มากนัก กล่าวคือการพัฒนาความรู้ของคณะกรรมการกลุ่มในด้านการบริหารจัดการกลุ่มด้านการตลาด ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และด้านนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ยังมีน้อย อาจทำให้การส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มที่มีการผลักดันโครงการต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐไม่ประสบผลสำเร็จอย่างเต็มที่ เพราะคณะกรรมการกลุ่มบางส่วนยังขาดประสบการณ์และความรู้ความเข้าใจในการดำเนินธุรกิจ ส่งผลให้ไม่สามารถเป็นตัวแทนกลุ่มในการทำการตลาดและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้ดี แม้ว่าจะมีจิตอาสาที่ดี มีความขยันและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ก็ตาม

3. ด้านการพัฒนาสมาชิกกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอเมืองปาน มีลักษณะการพัฒนาค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนแนวคิด ด้วยการปรึกษาหารือในที่ประชุมกลุ่ม ในประเด็นการที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก ทั้งทรัพยากรทางด้านคน เงินทุน วัสดุุดิบและแรงงาน โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมาชิกของกลุ่ม คือการบริหารจัดการของผู้นำกลุ่มหรือประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่ต้องมีทักษะ ความสามารถ มีความรับผิดชอบต่องาน และหน้าที่ เอาใจใส่สมาชิกในกลุ่ม จะส่งผลทำให้สมาชิกมีความสามัคคี และอาจมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างสมบูรณ์

ในด้านกฎหรือระเบียบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จะส่งผลต่อการพัฒนาสมาชิกกลุ่มนั้น พบว่าการดำเนินงานของกลุ่ม มีขั้นตอน มีการประชุม การวางแผนงาน มีการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้อยู่

เสมอ แต่การพัฒนาสมาชิกกลุ่มนั้น ส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือในด้านวัสดุ อุปกรณ์ ทักษะความรู้การศึกษา ดูงาน การเชื่อมโยงติดต่อกับกลุ่มเครือข่ายทั้งในและนอกจังหวัด ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง โดยมีการนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับกลุ่มของตนเองบ้าง เช่น การกำหนดเงื่อนไขในการเป็นสมาชิกกลุ่ม การกำหนดผลตอบแทนและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับผลการดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น แต่โดยภาพรวมไม่พบแนวทางการพัฒนาสมาชิกกลุ่มที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออยู่ในวิสัยทัศน์ของกลุ่มแต่อย่างใด

4. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า วิสาหกิจชุมชนจะเน้นในเรื่องของวิถีคิดและกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด โดยที่ผ่านมามีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เริ่มต้นจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีวิธีการผลิต หรือวิธีการทำแบบดั้งเดิมเป็นสูตรสำเร็จในการผลิต รวมทั้งจากการเลียนแบบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีชื่อเสียงมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งวิธีการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาด้านวิธีการคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์มากกว่าวิธีการทำ เพราะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถผลิตได้ แต่ผลิตภัณฑ์ไม่มีความแตกต่างหรือไม่มีจุดเด่น

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น จึงควรเริ่มต้นการผลิตเพื่อการใช้งานในท้องถิ่นเป็นหลัก จัดทำเพื่อให้ออกไปใช้ก่อน แล้วค่อยพัฒนาไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงธุรกิจ เมื่อพอเพียงและพึ่งตนเองได้ก็สามารถผลิตให้เหลือเพื่อนำออกสู่ตลาดได้ และการคิดจะนำผลผลิตออกสู่ตลาดนั้นต้องเป็น

ผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่มาจากความรู้จักใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพหรือทรัพยากรในท้องถิ่น บวกกับความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมที่เหมาะสม

ทั้งนี้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอเมืองปาน เริ่มต้นจากการทำกินทำใช้ก่อน แล้วจึงนำผลิตภัณฑ์เหล่านั้นมาออกสู่ตลาด แต่ไม่พบการเรียนรู้การจัดการและกลไกทางการตลาดให้ดี เพราะไม่พบการวิเคราะห์ตลาดเป้าหมายก่อนการผลิต โดยหวังพึ่งพาสตลาดเป็นหลัก แต่ไม่พบการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองเท่าที่ควร กล่าวคือ ไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายอำเภอเมืองปาน ผลิตภัณฑ์ที่ขายไม่มีการใช้ในชีวิตรประจำวันของกลุ่ม เน้นการผลิตเพื่อขายมากกว่าการผลิตเพื่อใช้เอง และการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นยังมีไม่มาก รวมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีสูตรเด็ด เคล็ดลับหรือคุณภาพที่ดีในระดับมาตรฐาน สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ยังมีน้อย

5. ด้านเครือข่าย จากการศึกษาพบว่า คำว่า “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” มีความหมายหลายอย่างตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อประกอบการวิสาหกิจชุมชน ในขณะที่ชาวบ้านทั่วไปและองค์กรพัฒนาเอกชนใช้นี้คำนี้เพื่อหมายถึง องค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย แม้จะมีความหมายต่างกัน แต่เนื้อหาสำคัญอันเดียวกันคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือองค์กรในท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะมีคนเชื่อมโยงเครือข่าย เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนนั้นมี 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายภายใน เป็นเครือข่ายที่มีการจัดการความสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้าน

ตำบล และ (2)เครือข่ายภายนอก เป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในระดับอำเภอ จังหวัด ภาค

เนื่องจากระบบโครงสร้างสังคมสมัยใหม่ไม่ค่อยเอื้อให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันเหมือนเมื่อก่อนที่คนในหมู่บ้านเดียวกันไปมาหาสู่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ฟังพาศาสน์ธรรมชาติ ไม่ต้องออกไปหางานทำไกลบ้าน ทำให้คนใกล้ชิดกัน แต่ปัจจุบันสถานการณ์เปลี่ยนไป จำเป็นต้องมีการเชื่อมคน เชื่อมกลุ่ม เพื่อให้ผู้คนมีความสัมพันธ์กันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เหมือนที่เคยทำในอดีตแต่ต่างกันในรูปแบบ โดยต้องมีข้อมูลข่าวสารในการพัฒนาเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน มีการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบลและระหว่างตำบลในพื้นที่มีประเด็นและความสนใจร่วมกัน เพื่อพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ตั้งแต่ระดับตำบลถึงระดับชาติเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งประเทศ ให้มีระบบเครือข่ายสารสนเทศที่เหมาะสมกับบริบทของอำเภอเมืองปานต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. จากผลการศึกษาศักยภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน พบว่า ศักยภาพที่สำคัญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง คือ

1.1 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผลิตสินค้าหรือบริการ โดยเป็นความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ เป็นสิ่งที่สั่งสมความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดย

อาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่ตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานและได้มีการปรับตัวรวมทั้งแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและชุมชน ทั้งนี้สินค้าหรือบริการ ที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผลิตในอำเภอเมืองปาน เช่น ข้าว ข้าวกลิ้ง ข้าวไรซ์เบอร์รี่ แคบหมู กาแฟ กระดาษใยพืช ผ้าปักมือ ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ หมอนใบชา เป็นต้น

1.2 การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชน โดยมีผู้รู้ ผู้ชำนาญภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นการค้นหาความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อให้มีการนำความรู้และประสบการณ์จากผู้รู้หรือผู้ชำนาญภายในชุมชนและภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น เทคนิคการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ การกำจัดวัชพืชในนาข้าว คุณค่าของสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น เพื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการผลิตสินค้าหรือบริการ

1.3 ด้านนโยบายและการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน โดยพบว่า หน่วยงานภาครัฐได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มได้รับการอบรมเพื่อยกระดับความสามารถของวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งการให้ความรู้ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มีหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองปาน และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งสมาชิกกลุ่มรู้สึกพอใจในการพัฒนาศักยภาพดังกล่าว แต่ยังคงมีความต้องการให้มีการนำสมาชิกกลุ่มเดินทางไปยังแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อเปิดโลกทัศน์และนำความรู้ใหม่ๆ มาปรับปรุง

ผลิตภัณฑ์ วิธีการ และศักยภาพของกลุ่มให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะง่ายกว่าการอบรม เพราะได้เห็นของจริง ที่พร้อมจะนำมาเปรียบเทียบและเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนได้ทันที รวมทั้งที่ผ่านมายังพบว่า มีเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาที่มาถ่ายทอดองค์ความรู้ตามที่กลุ่มต้องการทราบไม่มากนัก บางเรื่องเคยขอความร่วมมือไป แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง เช่น การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ หรือการสร้างสรรค์นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ซึ่งสมาชิกกลุ่มไม่มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญ ต้องอาศัยนักวิชาการให้คำแนะนำ

1.4 ด้านความสามารถหรือความพร้อมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น มีความพร้อมในการพัฒนา โดยมีนิสัยใฝ่เรียนรู้ แสวงหาโอกาสในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ อีกทั้งมีความได้เปรียบด้านวัตถุดิบที่มีราคาต่ำ เพราะหาได้ในพื้นที่ และแรงงานที่ใช้เป็นคนในชุมชนหรือคนในครอบครัวของสมาชิกกลุ่ม จึงทำให้ต้นทุนค่าแรงต่ำ ส่งผลต่อความสามารถในการสร้างกำไรสูง

2. แนวทางที่เหมาะสมต่อการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ควรเป็นดังนี้

2.1 ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มโดยอาจประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาลเพื่อเป็นตัวแทนในการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดลำปางหรือจังหวัดใกล้เคียง เพื่อร่วมมือกันคิดค้นสิ่งใหม่ที่พัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เป็นการยกระดับภูมิปัญญาด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมกระบวนการผลิต

หรือ นวัตกรรมทางธุรกิจ รวมทั้งควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือทีมงานเพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนในการแสดงออกด้านความคิดสร้างสรรค์หรือนวัตกรรมที่มาจากภูมิปัญญา ซึ่งสามารถขายได้ ด้วยการทำให้ความคิดใหม่ๆ มีมูลค่าเชิงพาณิชย์ และต้องให้ความสำคัญกับลูกค้าหรือตลาดการแข่งขัน เพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการ

2.2 ใช้การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากชุมชนเห็นว่าการรวมกลุ่มกันทำงานวิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์รวมทั้งรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจเมื่อผลการดำเนินงานของกลุ่มก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวตนเองและชุมชนโดยสมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการวางแผน การแสดงความคิดเห็น การประชาสัมพันธ์ ข้อมูลของกลุ่มให้บุคคลภายนอกได้ทราบ การติดตามผลการดำเนินงาน การตัดสินใจและการปรับปรุงการวางแผน เหล่านี้ได้ปรากฏผลของการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ดังนั้นหากต้องการหาแนวทางการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ สมาชิกกลุ่มยินดีเข้ามามีส่วนร่วม เพียงแต่กระบวนการมีส่วนร่วมต้องเริ่มต้นจากผู้นำกลุ่มที่ต้องเข้าใจและให้ความสำคัญกับนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีประเด็นการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. การจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม เริ่มจากการรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีความสนใจการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นมา โดยมีส่วนร่วมในการสรรหาทรัพยากร ได้แก่ แรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และข้อมูลข่าวสาร ทั้งหมดนี้เป็นแหล่งทรัพยากรหลักที่สำคัญซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น นำมาใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม การส่งเสริมโดยใช้แรงงานในท้องถิ่น การสนับสนุนเงินและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และอื่น ๆ แสดงให้เห็นทิศทางที่ชัดเจนของการมีส่วนร่วม ซึ่ง Cohen and Uphoff (1980: 213-218) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล จุดเน้นของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันออกไปในแต่ละสาขาวิชา เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ส่วนนักบริหารมักจะเน้นถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เป็นต้น ซึ่งผลประโยชน์ด้านบุคคล เป็นความปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มหรือได้รับการคัดเลือกเข้ามา เป็นความต้องการอำนาจทางสังคมและการเมือง โดยผ่านความร่วมมือในโครงการ ผลประโยชน์ที่ได้ คือ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อำนาจทางการเมือง และความรู้สึกว่าตนเองทำงานมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ควรศึกษาผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วย เพราะอัตราการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มีความแตกต่างกัน จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางนโยบาย

หลักที่เกี่ยวข้องว่าจะให้ใครมีส่วนร่วม หากผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับความคาดหวังจะได้แก้ไขเพื่อหาแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการวางรูปแบบใหม่ ส่วนผลประโยชน์ด้านวัตถุ เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น เป็นการเพิ่มการบริโภค รายได้ และทรัพย์สิน แต่สิ่งเหล่านี้จะทำให้การสรุปข้อมูลล้มเหลวได้ ซึ่งควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้มีส่วนร่วมและดำเนินการให้เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่ (2554 : 58) ได้รายงานสถานการณ์ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดแพร่ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐไว้ว่า หน่วยงานภาคียังไม่ให้การสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควร นั้นหมายถึงการมีส่วนร่วมที่มีน้อย เพราะการติดตามการดำเนินงานกลุ่มหน่วยงานภาคีระดับอำเภอไม่ค่อยให้ความร่วมมือ และสัมพันธ์กับข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก (2554: 45) ได้วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดพิษณุโลก กล่าวคือ กรมส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานภาคี ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนน้อย ไม่จริงจังและแนวทางการส่งเสริมไม่ชัดเจน ไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่องานส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งหน่วยงานภาคีในระดับอำเภอ / จังหวัด ยังทำงานแบบไม่บูรณาการและยังไม่เห็นความสำคัญเนื่องจากมีความเข้าใจว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นงานของกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งการพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะไม่เกิดขึ้น หากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ยังไม่เข้าใจในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2. การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ควรมีการตั้งทีมงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ เช่น การจัดตั้งทีมงานในการผลิตซึ่งรู้ปัญหาในการผลิต และสามารถนำสิ่งที่ตนรู้มาใช้ในการพัฒนานวัตกรรมภูมิปัญญา โดยการทำงานเป็นทีมซึ่งเป็นความจำเป็นในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพราะการจัดตั้งทีมงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ต่อยอดจากภูมิปัญญาจะช่วยให้บุคลากรในทีมสามารถใช้ความสามารถของตนคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างเป็นอิสระเป็นการเพิ่มความสามารถหรือสมรรถนะของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้สูงขึ้น สอดคล้องกับสุดาณี คาคี และคณะ (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการองค์ความรู้เพื่อขยายผลการผลิตแปรรูปน้ำมันงาปลอดสารเคมีสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลวิจัยพบว่าองค์ความรู้ในการปลูกงาและสกัดน้ำมันงา ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยใหญ่ โดยสถาบันครอบครัวเป็นแหล่งก่อเกิดการเรียนรู้สั่งสมจนกลายเป็นองค์ความรู้และมีการพัฒนาต่อเนื่องจากองค์ความรู้ในการสกัดน้ำมันงาจากเดิม โดยอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยพัฒนากระบวนการสกัดน้ำมันงาจากเดิมแบบใช้ครกไม้กับแรงงานวัว/ควายในการสกัด มาเป็นการใช้ครกไม้กับพลังน้ำหรือกังหันน้ำ และแบบประยุกต์โดยใช้ครกไม้กับพลังงานไฟฟ้าในการสกัดน้ำมันงา โดยมีความสัมพันธ์กับ Adonisi and Wyk (2012) ที่พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวกับการบริหารของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน เช่น การตัดสินใจในการทำงาน สิ่งสนับสนุนด้านการจัดการ การได้มาซึ่งนวัตกรรม ขอบเขตขององค์การและระยะเวลาการทำงาน ซึ่งผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีหน้าที่หลักอยู่สองประการคือ ประการแรก ทำการเลือก

เป้าหมายและควบคุมดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ประการที่สอง มีหน้าที่ในการเสริมพลังและบำรุงรักษาความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม ผู้นำจึงมีบทบาทในการรวมคนให้ปฏิบัติงานตามเป้าหมายในการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการกำหนดนโยบายด้านการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือทีมงานเพื่อแสดงออกด้านความคิดสร้างสรรค์หรือนวัตกรรมที่มาจากภูมิปัญญา ด้วยการต่อยอดภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยอาจเป็นคณะกรรมการร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษาและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อร่วมกันพิจารณาการพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันของทรัพยากรในชุมชนทุนเดิมของชุมชนที่มีอยู่ ซึ่งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมกับสมาชิกกลุ่มได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม อันจะส่งผลต่อการรักษาตัวตนด้านภูมิปัญญาและเกิดการพัฒนามีรากแก้ว หากในอนาคตนโยบายของรัฐจะเปลี่ยนแปลงไป แต่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนก็ยังคงมีศักยภาพดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือสมาชิกกลุ่มยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิดและวัตถุประสงค์ของนวัตกรรมภูมิปัญญา จึงควรสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น

คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผลิตสินค้าหรือบริการและมีสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ในท้องถิ่นที่

ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นศักยภาพที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชนในการนำไปต่อยอดนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ จึงควรกระตุ้นให้ผู้นำกลุ่มผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมและต่อยอดศักยภาพดังกล่าว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้ได้แนวทางที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ควรทำการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยดำเนินโครงการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการต่อยอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ “เรือธง” (Flagship) เพื่อสื่อถึงความเป็นผลิตภัณฑ์นวัตกรรมภูมิปัญญาที่ดีที่สุด เพราะหากมีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มใดที่สามารถสร้างผลิตภัณฑ์เรือธงได้สำเร็จ จะเกิดแรงกระตุ้นต่อการพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

ประกาศคุณูปการ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพและการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับการสนับสนุนงบประมาณอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 จากมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ทุกกลุ่มที่เต็มใจเป็นอย่างยิ่งในการให้ข้อมูล ซึ่งได้รับการอนุเคราะห์จากคุณดวงทวีวรรณ เก่งการทำ เป็นผู้ประสานงานหลักในพื้นที่ รวมทั้งผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่และอีกหลายท่านที่ไม่ได้กล่าวนามในที่นี้ ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจ สนับสนุนในทุกด้าน

คุณค่าหรือคุณประโยชน์ใด ๆ หากพึงมีจากรายงานผลการวิจัยฉบับนี้ ขออุทิศแด่ครู อาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ข้าพเจ้าตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- สุดาณี คาคี และคณะ. (2547). การจัดการองค์ความรู้เพื่อขยายผลการผลิตและแปรรูปน้ำมันงา (อีดงา) **ปลอดภัยเสริมสุขภาพ** วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอเมือง จังหวัด แม่ฮ่องสอน. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก. (2554). รายงานข้อมูลวิสาหกิจชุมชน จังหวัดพิษณุโลก. กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่. (2554). รายงานข้อมูลวิสาหกิจชุมชนจังหวัดแพร่ตัวชี้วัดเกษตรจังหวัดงาน **วิสาหกิจชุมชน รอบ2/2554**. กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2548). **พระราชบัญญัติส่งเสริม วิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

Adonisi, M. and Wyk, R. van. (2012). **The Influence of Market Orientation, Flexibility and Job Satisfaction on Corporate Entrepreneurship**. International Business & Economic Research Journal, 11(5), 477-485.

Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. (1980). **Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity World Development**. Vol 8.